

№ 2/2026

ANDIJON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

ADPI
Ilmiy xabarnomasi

ADPI
Ilmiy xabarnomasi

АГПИ
Научный вестник

ANDIJON DAVLAT
PEDAGOGIKA INSTITUTI

ADPI Ilmiy xabarnomasi

№ 2 2026 **aprel**

Jurnal 2023-yildan chop etilmoqda

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy
kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2022-yil 25-oktyabrda
№ 045013 raqam bilan ro'yxatga olingan
ISSN 2181-4309

O'zbekiston Respublikasi

Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2024-yil 8-maydagi №354-
sonli qarori bilan **Pedagogika fanlari** bo'yicha Oliy
attestatsiya komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy
natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga
kiritilgan.

Xalqaro miqyosda faoliyat yurituvchi yirik
ilmiy ma'lumotlar **CrossRef** bazasida
indeksialanadi.

★ Ilmiy maqolalar O'zbek, Rus, Ingliz tillarida
<https://eduservis.uz> sayti orqali qabul qilinadi.

Murojaat uchun:

Telegram: ADPIilmiyxabarnoma_bot

Electron manzil: eduservis@gmail.com

2/2

BOSH MUHARRIR:

B.M. Rasulov- tarix fanlari doktori (DSc), professor

Mas'ul muharrir:

B.A. Sirojiddinov- biologiya fanlari doktori (DSc), professor

TAHRIR KENGASHI

S.Z. Zaynobiddinov- O'zRFA akademigi

I.R. Asqarov- kimyo fanlari doktori, professor

Sh.X. Yo'lchiyev- fizika-matematika fanlari doktori, (DSc), professor

A.E. Zaynobiddinov- biologiya fanlari doktori, professor

B.X. Amanov- biologiya fanlari doktori (DSc), professor

A.A. Egamberdiyev- falsafa fanlari doktori (DSc), professor

M.V. Xalimova- psixologiya fanlari doktori (DSc), professor

Sh.J. Yusupova - pedagogika fanlari doktori, professor

Z.E. Azimova- pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

M.B. Artiqova- pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

V.A. Qodirov- pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

N.J. Abdullayeva- pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

M.A. Tojiboyeva - filologiya fanlari doktori, professor

Sh.A. Xaitov- tarix fanlari doktori (DSc), professor

A.G. G'aniyev- pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

M.K. Pozilov -biologiya fanlari doktori (DSc), professor

T.T. Kaziyeva- pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

U.A. Usmanova- pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

D.T. Samatov- pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

A.Xakimov- pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent

M.T.Parpiyev- falsafa fanlari doktori (DSc), dotsent

A.A. Zapparov- texnika fanlari nomzodi, professor

U.A. Saliyev- tarix fanlari nomzodi, professor

M.I. Israil- filologiya fanlari doktori, professor

L.A. Muxammadjonova- falsafa fanlari nomzodi, professor

Sh.A. Xasanov - pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor

X.T. Komilova pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor

M.Sh. Alimova - siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor

Q. Ibaybullayev- falsafa fanlari nomzodi, dotsent

D.T. Samatov- pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

D'.M. Muxtarov- falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

S.N. Yusupova- tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

B.M. Do'monov- pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

E.A. Tajimirzayev- tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

K.S. Karimov - tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

A.A. Yuldashyev- biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

M.J. Abduraxmonova - biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

M.M. Muydinova- fizika-matematika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

J.B. Qoraboyev- filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor

N.T. Mo'yidinov- kimyo fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

D.A. Sobirova- filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

E.B. Abdullayev- falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

G'.Sh. G'ulomov- biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

L.S. Yunusov - biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

N.S. Yaqubov- tarix fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD), dotsent

M.I. O'rinboyev- pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

U.Sh. Uktamov - geografiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

M.G'. Ergasheva - tarix fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD)

Muharrirlar:

O. Karimov,

U. Malikova,

B. Mashrabova.

MUNDARIJA

PEDAGOGIKA

Artikova M.B., Turaboyeva M.R. Ta'lim xoldingi dasturiy ta'minoti: bilimni targ'ib qilish va ta'lim xizmatlari taklifi sifatida	4
Abdullayeva N.J., Madmarova G.Q. Bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy-pedagogik ijodkorlikni rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari	9
Hasanov Sh.A. Analitik tafakkur – talabalarda fikrlash dinamikasi va intellektual rivojlanishning asosiy kognitiv omili sifatida	15
Shabdullayeva L.O. Malakaviy amaliyot jarayonida talabalarda raqamli ta'lim muhitida mustaqil ta'limni qo'llay olish mexanizmlari	20
Agzamova N.O. Xorijiy tillarni o'qitishda pedagogning qarashlari va o'qitish metodlariga bu qarashlarning ta'siri	30
Matmusayev T.M. Avlodlar nazariyasi va yoshlar ijtimoiylashuvida qadriyatlar uzviyligi	35
Axmedova N.D., Urinbayeva B.Z. Bo'lajak tarbiyachilarning bolalarda hissiy-ma'naviy sifatlarni rivojlantirish metodikasi	42
Alimov J.A., Shermuhammedov M. Zamonaviy sharoitda stol tennis orqali talabalarning jismoniy faolligini oshirish	47
Axunov U.R. Kinestetik kompetensiyalarni rivojlantirish bosqichlari va ularni ta'lim amaliyotida qo'llash	51
Shabdullayeva L.O. Talabalarda mustaqil ta'limni shakllanganlik mezonlari ularning baholash usullari va vositalari	55
Karimova M.M. Ta'lim-tarbiyada qo'shiqning o'rni	62
Azimova Z.E., Otabayeva Z.G'. Klasterli yondashuv asosida talabalar jamoasida hamkorlik madaniyatini rivojlantirishning nazariy asoslari	67
Hasanov Sh.A. Badiiy asar tahlili kompetensiyasi - filolog talabalarda kasbiy kompetensiyalarni takomillashtirishning didaktik drayveri sifatida	71
Ismonov X.B., Azimjonova U.Z. Muhandislik grafikasi jarayonlarida aksometrik proyeksiyalar va ularning ahamiyati	78
Maxmudov A.O. Chizmachilik mashg'ulotlarida interfaol va grafik metodlar orqali o'quvchilarning ijodiy va fozoviy tafakkurini rivojlantirish	84
Abduraxmonova D.Sh. Bo'lajak "tarbiya" fani o'qituvchilarini individual yondashuv asosida o'quvchilarni baholash va rag'batlantirish faoliyatiga tayyorlashning pedagogik, psixologik va amaliy asoslari	89
Bekmuratov N.A., Odiljonov U.U. Tasviriy san'at o'qituvchisining kasbiy-metodik tayyorgarligini takomillashtirishning nazariy-metodologik asoslari	93
Madaminova G.G. Umumta'lim maktablarida fan to'garaklarini tashkil etishning nazariy-huquqiy asoslari va amaliy muammolari	100
Mashrabova B.N. Irony and hyperbole in the dialogue of abdujjon: a stylistic analysis of cinematic language	106
Nishonov N.A. O'yin faoliyatining psixosotsial va pedagogik aspektlari	111
Ubaydullayev S.Q., Tursunov F.E., Qo'ychiyeva M.L. Texnologiya fanlarni o'qitishda axborot texnologiyalarini ahamiyati	115
Uraimov S.R., Xakimjonov M.X. Workout metodikasining xorijiy mamlakatlardagi qo'llanilishi va uning o'zbekiston sharoitida rivojlantirish	120
Yoqubjonov N.G'. Futbol orqali talabalarda jamoaviylik va yetakchilik sifatlarini shakllantirish	126
Jo'rayeva D.I. Musiqa madaniyati darslarida o'zbek xalq kuy-qo'shiqlaridan foydalanish metodikasi	130

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLAR

Rasulov B.M., Abduraxmanov A.A. Yangi O'zbekistonda sud huquq tizimidagi islohatlar	135
Raximova Z.X. Ijtimoiy tarmoqlar sharoitida pedagogik muloqot madaniyatini rivojlantirish zamonaviy ijtimoiy ehtiyoj sifatida	142
Uzaqova N.M. Oliy ta'limda inklyuziv ta'limning rivojlanishi: yutuq va kamchiliklari	149
Rahmatullayeva G.M., Dripova A.M. Talabalarda milliy madaniyatga nisbatan milliy g'urur va iftixor tuyg'ularini shakllantirish tajribasi va samaradorligini aniqlash	153
Mutallibjonov U.I. Huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati qurishda huquqiy tarbiyaning o'rni	157

ANIQ VA TABIIY FANLAR

Asqarov I.R., Isayev Yu.T., Rustamov S.A., Mirzaabdullayev B.A. Xalq tabobati usullaridan foydalanilgan holda talabalarda sog'lom turmush tarzini shakllantirish mavzusini o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish	162
Абдурахимов А., Нишанов Х., Эсонбоева Ш. Основные характеристики средней множественности заряженных частиц в физике высоких энергий	169
Umarov A.V. Pedagogika ta'lim yo'nalishi talabalarida mediakompetentlik tushunchasining nazariy-metodologik asoslari	173
Гуломов Г.Ш., Маткаримова М.Х. Цитогенетическое изучение мутагенной активности в соматических клетках экспериментальных животных после воздействия переменного магнитного поля с модуляцией амплитуды средней частоты	179
Гуломов Г.Ш., Маткаримова М.Х. Исследование количества и состава иммунокомпетентных клеток после воздействия переменного магнитного поля с модуляцией амплитуды средней частоты	183
Mamadaliyev B.K. Sun'iy intellektga asoslangan ta'limiy dasturlar orqali bo'lajak o'qituvchilarning kreativ tafakkurini rivojlantirish	187
Jamoldinova D.A. Mantiqiy masalalar ta'limida milliy va xalqaro yondashuvlar uyg'unligi	192
Ablazova K.S. Uzlüksiz ta'lim tizimida matematika fanini modulli o'qitish metodikasi	196

UO'K 37.013:316.77

PEDAGOGIKA TA'LIM YO'NALISHI TALABALARIDA MEDIAKOMPETENTLIK TUSHUNCHASINING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

Umarov Azizbek Vaxobovich

Andijon davlat pedagogika instituti

Annotatsiya.

Ushbu maqola pedagogika yo'nalishi talabalarida mediakompetentlik tushunchasining nazariy-metodologik asoslarini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot kontent-tahlil, qiyosiy-kontseptual tahlil va normativ-hujjatlar sharhi metodlariga tayandi. Natijada mediakompetentlikning tarkibiy komponentlari va indikatorlari tizimlashtirildi hamda pedagogik ta'lim uchun operatsion ta'rif taklif qilindi. Ilmiy yangilik mediakompetentlikni didaktik vazifalar bilan integratsiyalash modelida ifodalandi.

Kalit so'zlar:

mediakompetentlik, media savodxonlik, pedagogik ta'lim, raqamli didaktika, tanqidiy fikrlash, axborot madaniyati, kasbiy kompetensiya.

Аннотация.

Статья направлена на выявление теоретико-методологических оснований понятия медиакомпетентности у студентов педагогического направления. Применены контент-анализ, сравнительно-концептуальный анализ и обзор нормативных документов. Систематизированы компоненты и индикаторы медиакомпетентности, предложено операциональное определение для педагогического образования. Научный вклад состоит в увязке медиакомпетентности с дидактическими задачами подготовки будущего учителя.

Ключевые слова:

медиакомпетентность, медиаграмотность, педагогическое образование, цифровая дидактика, критическое мышление, информационная культура, профессиональная компетенция.

Abstract.

This article examines the theoretical and methodological foundations of media competence among pedagogy students. The study employs content analysis, comparative conceptual analysis, and a review of educational regulations. The results systematize core components and indicators of media competence and propose an operational definition for teacher education. The contribution lies in linking media competence to didactic tasks in pre-service teacher preparation.

Keywords:

media competence, media literacy, teacher education, digital didactics, critical thinking, information culture, professional competence.

So'nggi yillarda ta'lim tizimining raqamli transformatsiyasi pedagogik kasbning mazmunini qayta belgilab, o'qituvchining faqat predmet bilimlarini yetkazuvchi emas, balki axborot oqimida yo'naltiruvchi, o'quvchi tajribasini mediasferadagi xavf va imkoniyatlar bilan muvozanatlashtiruvchi hamda o'quv jarayonini media vositalari orqali didaktik jihatdan loyihalovchi mutaxassis sifatidagi rolini kuchaytirdi. Shu sharoitda mediakompetentlik tushunchasi ta'lim amaliyotida tez-tez uchrasa-da, uning pedagogika ta'lim yo'nalishi

talabalariga nisbatan nazariy-metodologik asoslari ko'pincha bir-biriga yaqin, ammo mazmunan farqlanuvchi atamalar bilan aralashib ketadi. Xususan, "media savodxonlik", "axborot savodxonligi", "raqamli kompetensiya", "kommunikativ kompetensiya" kabi tushunchalar ko'p hollarda sinonim sifatida qo'llanadi, natijada o'qituvchi tayyorlash jarayonida maqsadlar noaniqlashadi, baholash mezonlari fragmentar tus oladi va kompetensiya shakllanishining didaktik mexanizmlari yetarlicha aniqlanmaydi.

Ilmiy adabiyotlar mediakompetentlikni shaxsning media matnlarni tushunish, tahlil qilish, baholash, yaratish va tarqatish bo'yicha integrativ qobiliyatlar majmui sifatida talqin etadi. Biroq pedagogik ta'lim kontekstida masala yanada murakkablashadi: bo'lajak o'qituvchi uchun mediakompetentlik nafaqat shaxsiy iste'molchi sifatida xavfsiz va tanqidiy munosabatni, balki o'quvchilarda ham shunday munosabatni shakllantirish, media resurslarni dars maqsadlariga mos tanlash, o'quv faoliyatini media orqali tashkil etish, ta'limiy kommunikatsiyada etik me'yorlarni saqlash, shuningdek, ta'lim natijalarini mediamuhitda ishonchli taqdim eta olishni ham qamrab oladi. Shunga qaramay, mavjud tadqiqotlarda pedagogika talabalari uchun mediakompetentlikning aynan nazariy-metodologik poydevori ko'proq tavsifiy yondashuvlar doirasida yoritilib, tushuncha chegaralari, komponentlar tizimi va indikatorlarning operatsion izohi yetarli darajada umumlashtirilmaganligi kuzatiladi. Demak, tadqiqot muammosi shundan iboratki, pedagogik ta'limda mediakompetentlikni shakllantirish bo'yicha metodik qarorlar ko'pincha konseptual aniqlik va baholashga yaroqli mezonlardan mahrum bo'lib qolmoqda.

Ushbu maqolaning maqsadi pedagogika ta'lim yo'nalishi talabalarida mediakompetentlik tushunchasining nazariy-metodologik asoslarini izchil asoslash, uning pedagogik ta'limga mos operatsion ta'rifini taklif etish hamda tarkibiy komponentlari va indikatorlarini tizimlashtirishdan iborat. Mazkur maqsad quyidagi vazifalar orqali ochib beriladi: birinchidan, mediakompetentlikning ilmiy-nazariy talqinlarini qiyosiy tahlil qilish; ikkinchidan, pedagogik kasbiy faoliyat talablari bilan uyg'unlashgan komponentlar modelini asoslash; uchinchidan, pedagogika talabalari uchun mediakompetentlikni baholashga yaroqli indikatorlar to'plamini izohlash. Tadqiqotning ilmiy ahamiyati shundaki, u mediakompetentlikni pedagogik didaktika, axborot madaniyati va kasbiy kompetensiyalar tizimi bilan bog'lab, tushunchani pedagogik ta'lim amaliyotiga mos "operatsion" formatda aniqlashtiradi.

Tadqiqot metodologiyasi nazariy va analitik yo'nalishga ega bo'lib, mediakompetentlik tushunchasini pedagogik ta'lim kontekstida konseptual aniqlashtirishga xizmat qildi. Birinchi bosqichda kontent-tahlil metodi qo'llanib, xalqaro va mintaqaviy ilmiy manbalarda mediakompetentlik va media savodxonlik atamalarining semantik yadrosi, ularga yuklangan funksional vazifalar hamda komponentlar spektri ajratib olindi. Kontent-tahlilning maqsadi atamalarni oddiy ta'riflar darajasida emas, balki ularning orqasida turgan metodologik pozitsiyalar, shaxs rivojlanishi haqidagi farazlar va ta'limiy natijalar mantig'ini aniqlashdan iborat bo'ldi.

Ikkinchi bosqichda qiyosiy-kontseptual tahlil amalga oshirildi. Unda mediakompetentlikka yaqin tushunchalar, jumladan, axborot savodxonligi, raqamli kompetensiya va kommunikativ kompetensiya bilan chegaradosh jihatlar hamda farqlovchi mezonlar kontseptual xaritalash tamoyili asosida tahlil qilindi. Bu usul mediakompetentlikni “keng” va “tor” talqinlarda uchraydigan chalkashliklardan ajratish, shuningdek, pedagogik kasbga xos didaktik vazifalar bilan bog‘lash uchun mos keladi. Qiyosiy tahlil jarayonida manbalar turli ilmiy maktablarni ifodalashi, ya’ni rus, o‘zbek va xalqaro tadqiqot an‘analari qamrab olinishi metodologik xolislikni kuchaytirdi.

Uchinchi bosqich normativ-hujjatlar sharhiga bag‘ishlandi. Bu yerda pedagog kadrlar tayyorlashga oid malaka talablari va ta’lim standartlarida mediamuhit, raqamli didaktika, axborot madaniyati hamda tanqidiy fikrlash bilan bog‘liq kompetensiyalar qanday ifodalanganiga e’tibor qaratildi. Mazkur yondashuv mediakompetentlikning nazariy modelini real ta’limiy talablar bilan muvofiqlashtirish, ya’ni kontseptual konstruktiv pedagogik ta’lim jarayonida qo‘llash imkonini aniqlash uchun tanlandi [4]. Metodologik jihatdan tadqiqot konstruktiv-interpretativ paradigma doirasida olib borildi: mediakompetentlik qat’iy “o‘lchanadigan” bir xususiyat sifatida emas, balki didaktik vaziyatlarda namoyon bo‘ladigan integrativ kompetensiya sifatida izohlandi. Shuningdek, natijalarni tizimlashtirishda model-lashtirish usuli qo‘llanib, komponentlar va indikatorlar o‘rtasidagi mantiqiy bog‘lanishlar asoslandi.

Tadqiqot natijalari mediakompetentlik tushunchasining pedagogik ta’lim yo‘nalishi talabalari uchun nazariy jihatdan aniqlashtirilgan, metodologik asoslangan va baholashga yaroqli strukturada ifodalanishi mumkinligini ko‘rsatdi. Birinchi natija sifatida mediakompetentlikning operatsion ta’rifi ishlab chiqildi: pedagogika ta’lim yo‘nalishi talabasining mediakompetentligi bu ta’limiy maqsadlarga erishish uchun media va raqamli resurslarni tanqidiy tahlil qilish, didaktik jihatdan mos tanlash, etik va huquqiy me’yorlarga rioya etgan holda yaratish hamda o‘quvchilar bilan muloqot va hamkorlikni mediamuhitda samarali tashkil etish qobiliyatlarining integrativ tizimidir. Ushbu ta’rifda ikkita muhim urg‘u mavjud: birinchisi, mediakompetentlik “iste’molchi savodxonligi” bilan cheklanmaydi; ikkinchisi, u o‘qituvchining didaktik dizayn va tarbiyaviy mas’uliyatini o‘z ichiga oladi.

Ikkinchi natija mediakompetentlikning tarkibiy komponentlarini tizimlashtirish bilan bog‘liq bo‘lib, pedagogik ta’lim uchun to‘rtta o‘zaro bog‘liq komponent ajratildi. Kognitiv-analitik komponent media matnlar, axborot manbalari, algoritmik tavsiyalar va vizual-narrativ strategiyalarni tushunish, fakt va talqinni farqlash, dalilga tayangan tekshiruv amaliyotlarini qo‘llashni qamrab oladi. Bu komponentning o‘ziga xosligi shundaki, u oddiy “axborot topish” ko‘nikmasidan ko‘ra kengroq bo‘lib, ma’no ishlab chiqarish mexanizmlarini anglashni ham talab qiladi. Operatsion-didaktik komponent media resurslarni o‘quv maqsadlariga muvofiq tanlash, darsning tuzilmasiga integratsiya qilish, baholash vositalarini moslashtirish, o‘quv topshiriqlarini mediamuhitga mos loyihalash va o‘quvchilarning faol ishtirokini rag‘batlantiruvchi media asosli metodlarni qo‘llashni bildiradi. Aksiologik-etik komponent mas’uliyatli kommunikatsiya, mualliflik huquqi va akademik halollik me’yorlariga rioya qilish, shaxsiy ma’lumotlar xavfsizligi, auditoriya oldidagi pedagogik neytrallik, shuningdek, media ta’sirining psixologik oqibatlarini inobatga olishni o‘z ichiga oladi. Kreativ-produktiv

komponent esa ta'limiy media kontent yaratish, multimodal taqdimot, audio-video izoh, vizualizatsiya, ta'limiy podkast yoki qisqa formatdagi tushuntirish materiallarini ishlab chiqish kabi faoliyatlarni didaktik maqsadga yo'naltirilgan tarzda amalga oshirishni qamrab oldi. Mazkur komponentlar bir-birini to'ldiradi: masalan, kreativ mahsulotning sifati kognitiv tahlil va etik me'yorlarsiz barqaror bo'la olmaydi, didaktik integratsiya esa barcha komponentlarni amaliyotga bog'laydi.

Uchinchi natija sifatida indikatorlar tizimi taklif etildi. Kognitiv-analitik komponent indikatorlari qatoriga manbaning ishonchliligini asosli mezonlar bilan tekshirish, media xabarlaridagi manipulyativ unsurlarni aniqlash, turli formatdagi media matnlarning maqsadli auditoriyasini va yashirin taxminlarini tahlil qilish kiradi. Operatsion-didaktik indikatorlar esa media resurs tanlovini o'quv maqsadi, yosh xususiyatlari va o'quv natijalariga mos asoslash, media asosli topshiriqlarda ko'rsatmalar va baholash mezonlarini aniq belgilash, sinfdagi hamkorlikni raqamli platformalarda boshqarish kabi ko'rinishlarda namoyon bo'ladi. Aksiologik-etik indikatorlar mualliflik manbalarini to'g'ri ko'rsatish, plagiatning oldini olish bo'yicha amaliy strategiyalarni qo'llash, shaxsiy ma'lumotlar bilan ishlashda ehtiyotkorlik, onlayn muloqotda pedagogik odobni saqlash orqali kuzatiladi. Kreativ-produktiv indikatorlar ta'limiy kontentning didaktik aniqligi, multimodal uyg'unligi, auditoriyaga mos tili va strukturasi ta'minlash, shuningdek, yaratilgan media mahsulotni refleksiya qilib, uni takomillashtirish qobiliyatini qamrab oldi. Indikatorlar tizimining afzalligi shundaki, u mediakompetentlikni abstrakt sifat emas, balki pedagogik vazifalarda kuzatiladigan va baholash mumkin bo'lgan faoliyat natijalari orqali ifodalash imkonini beradi.

To'rtinchi natija mediakompetentlikning pedagogik kompetensiyalar tizimidagi o'rnini aniqlashtirishga taalluqli bo'lib, u metodik kompetensiya, kommunikativ kompetensiya va axborot madaniyati bilan kesishuvchi, ammo ularni to'liq almashtirmaydigan integrativ maydon sifatida asoslandi. Bu yerda mediakompetentlikning farqlovchi belgisi didaktik maqsad yo'nalganligidir: ya'ni media bilan ishlash "umumiy raqamli ko'nikma" sifatida emas, balki o'quvchi bilim va tarbiya natijalariga xizmat qiladigan pedagogik qarorlar tizimi sifatida ko'riladi. Shu bilan mediakompetentlikning nazariy-metodologik asoslari pedagogik ta'lim uchun aniqlashtirildi va amaliy diagnostika uchun poydevor yaratildi.

Olingan natijalar mediakompetentlikka oid xalqaro va mintaqaviy yondashuvlar bilan qiyoslanganda, maqolada taklif etilgan operatsion ta'rifning asosiy ustunligi uning "pedagogik vazifa" markaziga qurilganidadir. Masalan, Potter mediakompetentlikni media xabarlarini boshqarish va ulardan ongli foydalanish imkonini beruvchi kognitiv tuzilmalar sifatida izohlaydi [1]. Ushbu pozitsiya mediamatnlarni tushunish va selektiv qabul qilish mexanizmlarini chuqur yoritadi, biroq bo'lajak o'qituvchi uchun zarur bo'lgan didaktik loyihalash va o'quvchilar bilan ishlash mas'uliyatini alohida metodologik qatlam sifatida yetarli darajada ajratmaydi. Bizning natijalar Potter yondashuvini inkor etmagan holda, uni pedagogik kasbning "vositachilik" funksiyasi bilan kengaytiradi: o'qituvchi media oqimidan faqat o'zini himoya qilmaydi, balki o'quvchi faoliyatini ham himoya va rivojlantirish logikasida tashkil etadi.

Fedorov mediata'lim doirasida mediakompetentlikni media matnlarni tahlil qilish, baholash va yaratish qobiliyatlari bilan birga estetik, axloqiy va ijtimoiy jihatlar orqali ko'rib chiqadi [2]. Bu yondashuvning kuchli tomoni komponentlar ko'laminin kengligidir, ammo

pedagogik ta'lim yo'nalishi talabalari uchun metodik-operatsion daraja, ya'ni "qanday qilib darsda" degan savolga bog'lanish ko'pincha umumiy tavsiyalar darajasida qoladi. Biz taklif etgan operatsion-didaktik komponent Fedorovning konseptual doirasini didaktik dizayn indikatorlari bilan aniqlashtiradi, ya'ni mediakompetentlikni o'qitishning rejalashtiriladigan natijalariga bog'lashga urinadi. Shu tariqa mediakompetentlik "madaniy" tushunchadan "pedagogik amaliyot" tushunchasiga o'tadi, lekin uning aksiologik-etik qatlami saqlab qolinadi.

O'zbek ilmiy-pedagogik adabiyotida axborot madaniyati va raqamli ta'lim muammolari ko'proq pedagogning kasbiy tayyorgarligi, metodik kompetensiya va innovatsion faoliyat bilan uzviy ko'riladi [3; 4]. Bunday yondashuvlar pedagogik jarayonning tashkiliy va metodik tomonlarini kuchli yoritadi, ammo mediakompetentlikning media matnlarning ma'nosini tahlil qilish, manipulyativ strategiyalarni anglash, auditoriya va formatning ta'sirini baholash kabi "media xabarining ichki tuzilishi"ga oid analitik qatlamini har doim ham markazga chiqarmaydi. Bizning natijalar kognitiv-analitik komponentni alohida ajratish orqali aynan shu bo'shliqni to'ldiradi va uni didaktik qarorlar bilan bog'laydi: o'qituvchi resursni tanlayotganda nafaqat qulaylik va interaktivlikni, balki mazmun ishlab chiqarish mexanizmlarini ham hisobga olishi lozim.

Yevropa Komissiyasi tomonidan taklif etilgan DigComp doirasi raqamli kompetensiyalarni axborot savodxonligi, kommunikatsiya, kontent yaratish, xavfsizlik va muammolarni hal etish yo'nalishlarida izohlaydi [5]. Bu ramka baholash va standartlashtirish uchun qulay, lekin u umumiy fuqarolik va kasbiy sohalar uchun mo'ljallanganligi sababli, o'qituvchining didaktik mas'uliyatini maxsus ravishda ajratib ko'rsatmaydi. Bizning model DigCompdagi kontent yaratish va xavfsizlik kabi bloklarni qabul qiladi, biroq ularni "o'quv natijasi" va "pedagogik etik" bilan qayta bog'laydi. Natijada mediakompetentlik raqamli kompetensiyaning kichik bo'lagi emas, balki pedagogik ta'limdagi integratsion kompetensiya sifatida talqin etiladi.

UNESCO media va axborot savodxonligi konsepsiyasi media savodxonlikni axborotni topish, baholash, yaratish va etik ishlatish bilan bog'laydi [6]. Bu yondashuvning kuchli tomoni normativ-etik mezonlarning aniq ifodalanishidir, ammo pedagogika ta'limi uchun masala shundaki, bo'lajak o'qituvchi ushbu mezonlarni shaxsiy amaliyotdan tashqari, o'quvchilarga o'rgatish texnologiyasi bilan ham uyg'unlashtirishi kerak. Bizning natijalar UNESCO konsepsiyasini aks ettirgan holda, operatsion-didaktik indikatorlarni qo'shish orqali uni o'qituvchi tayyorlashning o'quv topshiriqlari, baholash va refleksiya jarayonlariga yaqinlashtiradi.

Shuningdek, rus va mintaqaviy tadqiqotlarda mediakompetentlik ko'pincha kommunikativ kompetensiya bilan tutashtiriladi [7]. Bunda muloqotning texnik va ijtimoiy jihatlari kuchli ochiladi, ammo media xabarlarining tahliliy talqini hamda didaktik maqsadga yo'naltirilgan kontent yaratish har doim ham bir xil darajada yoritilmaydi. Biz ajratgan kreativ-produktiv komponent aynan o'qituvchi faoliyatidagi "yaratuvchan didaktika"ni markazga qo'yadi: ta'limiy kontent yaratish bu shunchaki texnik ko'nikma emas, balki metodik aniqlik, multimodal uyg'unlik va o'quvchi idrokiga mos dizaynni talab qiluvchi murakkab kompetensiyadir. Shu o'rinda Hobbsning media savodxonlikni amaliy ishlab chiqarish va refleksiv tahlil bilan bog'lovchi qarashlari bizning natijalar bilan mazmunan uyg'un keladi [8]. Biroq bizning muhokamada Hobbs yondashuvi pedagogik ta'lim nuqtayi nazaridan

aniqlashtirilib, kontent yaratishning “ta’limiy maqsadga xizmat qilishi” asosiy mezon sifatida ta’kidlanadi.

Umuman olganda, muhokama natijalari shuni ko’rsatadiki, mediakompetentlikning nazariy-metodologik asoslarini pedagogik ta’limga moslashtirish ikki yo’nalishda hal qiluvchi ahamiyatga ega: birinchidan, mediakompetentlikni shaxsiy media tajribadan kasbiy didaktik vazifalarga o’tkazish; ikkinchidan, baholashga yaroqli indikatorlar orqali tushunchani amaliy ta’lim dizayniga integratsiyalash. Bu yondashuv pedagogika talabarlari uchun mediakompetentlikni alohida “qo’shimcha modul” emas, balki metodika, tarbiya, kommunikatsiya va raqamli didaktika bilan uzviy bog’langan kompetensiya sifatida talqin qilish imkonini beradi.

Maqolada pedagogika ta’lim yo’nalishi talabalarida mediakompetentlik tushunchasining nazariy-metodologik asoslari izchil asoslandi va pedagogik ta’lim ehtiyojlariga mos operatsion ta’rif taklif etildi. Mediakompetentlikning kognitiv-analitik, operatsion-didaktik, aksiologik-etik hamda kreativ-produktiv komponentlardan iborat integrativ modeli ishlab chiqildi va har bir komponent bo’yicha baholashga yaroqli indikatorlar tizimi izohlandi. Natijalar pedagog kadrlar tayyorlashda mediakompetentlikni raqamli ko’nikmalar bilan cheklamasdan, uni didaktik loyihalash, etik mas’uliyat va ta’limiy kontent yaratish bilan bog’lab o’qitish zarurligini ko’rsatadi. Kelgusida tadqiqotlar ushbu model asosida diagnostik vositalar ishlab chiqish, komponentlar bo’yicha rivojlanish dinamikasini empirik tekshirish hamda turli fan metodikalari kesimida mediakompetentlikni integratsiyalash strategiyalarini sinovdan o’tkazishga qaratilishi maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Potter W. J. Media Literacy. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2013. 312 p.
2. Fedorov A. V. Mediaobrazovanie: istoriya, teoriya i metodika. Rostov-na-Donu: Izd-vo Rostovskogo gosudarstvennogo ekonomicheskogo universiteta, 2009. 450 s.
3. Xolmatova M. A. Pedagogik ta’limda axborot madaniyatini rivojlantirish nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. 220-b.
4. Abdullayeva N. A. Bo’lajak o’qituvchilarda raqamli didaktik kompetensiyalarni shakllantirish. Toshkent: Universitet, 2021. 184-b.
5. European Commission. The Digital Competence Framework for Citizens DigComp 2.1. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. 48 p.
6. UNESCO. Media and Information Literacy Curriculum for Teachers. Paris: UNESCO Publishing, 2011. 192 p.
7. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. Москва: Академия, 2009. 272 с.
8. Hobbs R. Digital and Media Literacy: Connecting Culture and Classroom. Thousand Oaks: Corwin, 2011. 232 p.

